

MARY B. CUNNINGHAM

Maica Vieții

Învățătura ortodoxă
despre Maica Domnului

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CUNNINGHAM, MARY

**Maica Vieții : învățătura ortodoxă despre Maica
Domnului / Mary Cunningham ; trad. din lb. engleză de
Dragoș Dâscă. - Iași : Doxologia, 2017**

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-666-545-2

I. Dâscă, Dragoș (trad.)

232.931

First published by St Vladimir's Seminary Press as *Gateway
of Life: Orthodox Thinking on the Mother of God*

Copyright © 2015 by Mary B. Cunningham. This translation
published with permission.

© Editura Doxologia, 2017

ISBN: 978-606-666-545-2

MARY B. CUNNINGHAM

Maica Vieții
Învățătura ortodoxă
despre Maica Domnului

Traducere din limba engleză
DRAGOȘ DÂSCĂ

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

EDITURA DOXOLOGIA
2017

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
Introducere	13
I. Maica lui Iisus Hristos:	
Fecioara Maria în Scriptură	25
II. Dănțuind în Sfânta Sfintelor:	
Tradițiile apocrife și liturgice	59
III. A Doua Evă și Maica Vieții	85
IV. Maica Domnului: feciorie și maternitate	111
V. <i>Theotokos</i>: Locul Mariei în dogma hristologică	135
VI. „Turn neclintit al Bisericii”: Maica Domnului ca mijlocitoare	161
VII. Maica Domnului în gândirea ortodoxă modernă: simbol al înțelepciunii și model pentru omenire	189

VIII. Fecioara Maria și ecumenismul	217
Concluzii	237
Indici scripturistici	245

CUVÂNT ÎNAINTE

Biblia ne oferă puține informații despre Maria, fecioara care a luat în pântece și L-a născut pe Iisus Hristos. Cu toate acestea, de-a lungul istoriei Bisericii creștine, ea s-a aflat în centrul unei iubiri și al unui devotament de neegalat, subiect al unor rugăciuni arzătoare. Pentru nenumărați oameni, ea este Maica cerurilor, prima persoană către care ei își îndreaptă speranțele grabnice și nevoile deznădăjduite. În afară de aceasta, ea a fost subiectul unei importante dezbateri de-a lungul veacurilor, în ceea ce privește teologia și cultul închinat ei. Din punct de vedere teologic, au existat din vechime întrebări centrate pe persoana lui Hristos, pe Care L-a purtat în pântecul ei. Observăm că mulți creștini, dar și necreștini, se arată nedumeriți: Care este fundamentul biblic pentru acest grad de atenție arătat Fecioarei Maria? Nu cumva venerarea ei este o exagerare potențial primejdioasă, fiind asemănătoare cultului antic al vreunei zeițe? Oare nu Dumnezeu și Hristosul Său și Duhul Său sunt singurul centru al evlaviei noastre?

Astfel de întrebări apar mai ales în Bisericile născute din Reformă, deși ele pot proveni, de asemenea, de la oamenii din Bisericile unde ea este deosebit de

venerată. Răspunsul la astfel de cereri nu este întotdeauna ușor, fiindcă dragostea noastră sinceră față de Fecioara Maria face cu neputință să explicăm pe deplin și cu atât mai puțin să convingem pe cineva să înțeleagă importanța Fecioarei Maria. Cu toate acestea, putem învăța multe printr-o cercetare a modalităților în care Maria, Maica Domnului, a fost înțeleasă în Biserică. Această carte, scrisă de un cercetător erudit și credincios, oferă exact acest lucru.

Întrebările privitoare la Maria continuă să fie atât teologice, cât și devoționale; ele se referă la ceea ce Biserica învață despre Maica Domnului și la modul în care creștinii își exprimă iubirea pentru ea. Această carte alege cu înțelepciune să nu abordeze aceste două aspecte ca două sfere foarte distincte. Așa cum ar fi înșelător să facem o deosebire clară între „cap” și „inimă” – chiar dacă putem identifica diferite accente și abordări –, ar fi greșit să spunem că dogma despre Maria este categoric diferită de relația noastră personală, spirituală cu ea și de nădejdea pe care ne-o punem în ea.

Acest lucru se datorează faptului că teologia este, pe drept cuvânt, o realitate *holistică*. Aceasta înseamnă două lucruri. În primul rând, nu putem separa „mariologia” sau orice alt subiect de altele, deoarece toate se influențează reciproc și, în cele din urmă, dobândesc coerență în Iisus Hristos. În al doilea rând, teologia nu este doar un exercițiu intelectual. Ea se naște dintr-o viață creștină deplină și duce la aceasta. Teologia influențează

viața noastră de rugăciune, starea noastră morală și dragostea noastră – unul față de altul și pentru lumea creată. Și invers. Mai mult, teologia este legată indisolubil de Liturghie: conținutul credinței noastre este conținutul rugăciunii noastre*. Și invers. Liturghia în sine este, prin definiție, un efort holistic, la care participăm cu inima, cugetul și trupul nostru.

Cunoașterea istoriei și conținutului cultului închinat Maicii Domnului, prin urmare, ne va îmbogăți viața noastră creștină. Dar și cufundarea noastră în viața liturgică a Bisericii, realizată din iubire. De asemenea, va spori cunoașterea noastră a lui Iisus Hristos, pe Care ea L-a născut și L-a crescut. Atunci când o numim „Maica lui Dumnezeu”, recunoaștem identitatea lui Iisus ca Persoană dumnezeiască: Fiul lui Dumnezeu Tatăl. Dar aceasta arată, de asemenea, identitatea Sa ca om, pentru că ea I-a dăruit firea Sa omenească deplină și completă; ea este izvorul alcătuirii Sale omenești. A o numi „Theotokos” sau „Maica lui Dumnezeu”, prin urmare, este un act de o profunzime nemărginită.

Ea este, de asemenea, numită „Pururea Fecioară”. La fel ca „Theotokos”, acest titlu are implicații profunde pentru modul în care înțelegem identitatea lui Hristos. Maria L-a zămislit pe Hristos fără un tată omenesc. Dacă ar fi fost altminteri, dacă ar fi avut un tată pământesc (de exemplu, Iosif sau un sutaș roman), Iisus ar fi fost

* eng.: *What we believe is what we pray.* (n. tr.)

o persoană nouă, care nu ar fi existat înainte de primul secol. Dar el nu a venit în existență odată cu zămislirea Sa în pântecele Mariei: El a fost și este Fiul Care există din veșnicie al Tatălui Care există din veșnicie.

Maria a fost, într-adevăr, fecioară și a rămas astfel de-a lungul vieții ei. La fel cum o biserică este sfințită pentru un singur scop și doar unul singur, pântecele ei – templul lui Dumnezeu – a fost închinat exclusiv acestui scop. Prin urmare, ea este Pururea Fecioară; ea și-a oferit trupul, sufletul și mintea pentru a-L purta pe Dumnezeu. Înțelegem astfel de ce Biserica o cinstește ca „Preacurată” și „Preasfântă”, într-un mod aparte.

Așadar, ea continuă să fie venerată, nu numai pentru rolul ei în viața lui Hristos – și, prin urmare, ca scară între cer și pământ –, ci și pentru propriile ei virtuți. Unele dintre nenumăratele rugăciuni și cântări închinare Mariei accentuează puritatea, tandrețea, înțelepciunea, iubirea și mijlocirea ei pentru noi înaintea Fiului ei, în timp ce altele se concentrează asupra identității divino-umane (teantropice) a Fiului ei. Următorul exemplu reunește un concept teologic riguros, al identității lui Hristos cu dorința fierbinte de a dobândi mijlocirea ei:

Cum să nu ne mirăm de nașterea Ta, cea dumnezeiesc-omenească, cu totul cinstită.

Că nefiind ispitită de bărbat, ceea ce ești cu totul fără de prihană, ai născut fără tată pe Fiul cu trup, pe Cel născut din Tatăl mai înainte de veci fără mamă.

Care nicicum n-a suferit schimbare, sau amestecare, sau despărțire; ci a păstrat întocmai deosebirea celor două firi.

Pentru aceasta, Maică Fecioară, Stăpână, pe Acesta roagă-L să mântuiască sufletele celor ce cu dreaptă credință, de Dumnezeu Născătoare, te mărturisesc pe Tine¹.

Fecioara Maria a fost și continuă să fie centrul vieții creștine ortodoxe. În acest sens, ortodocșii au o moștenire comună cu romano-catolicii și anglicanii, deși, după cum această carte arată, există și unele deosebiri semnificative. Acest studiu își propune să ofere o cunoaștere mai deplină a identității Fecioarei Maria și a modului în care ea a fost înțeleasă în istoria Bisericii. Fie ca o astfel de înțelegere să ne ajute să aprofundăm relația noastră cu Maria, Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, dar și cu Cel pe Care L-a născut și către Care se roagă pentru noi, Domnul nostru Iisus Hristos.

PETER BOUTENEFF

¹ Dogmatica Învierii, gl. III [*Vecernier*, EIBMBOR, București, pp. 113-116]. (n. tr.)

INTRODUCERE

Maria deține un loc central în tradiția ortodoxă creștină. Cel care intră într-o biserică ortodoxă pentru prima dată și participă nu doar la o Sfântă Liturghie, ci și la una dintre celelalte slujbe (precum Vecernia sau Utrenia), poate fi frapat de constanta invocare a acestui personaj sfânt, numit „Preacurata Fecioară” și „Maica Domnului”. Scurte cântări, cunoscute sub numele de *theotokia*, se găsesc de la un capăt la celălalt al slujbelor liturgice; ocazional, se recită *Magnificat*-ul sau o declarație de credință, încadrate într-un imn închinat Maicii Domnului, numit *dogmatikon*. La Sfânta Liturghie, Anafora sau sfințirea Euharistiei se încheie cu o rugăciune adresată Fecioarei Maria, când strana recită:

Cuvine-se cu adevărat să te ferim, Născătoare de Dumnezeu, cea pururea fericită și preanevinovată și Maica Dumnezeului nostru. Ceea ce ești mai cinstită decât heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât serafimii, care fără stricăciune pe Dumnezeu Cuvântul ai născut, pe tine, cea cu adevărat Născătoare de Dumnezeu, te mărim².

² Archimandrite Ephrem Lash, trad., *The Divine Liturgy of our Father among the Saints John Chrysostom*, The Greek Orthodox Diocese

De asemenea, creștinii ortodocși se roagă personal Maicii Domnului, în casa lor, atribuind icoanelor Mariei astfel de nume: „Semnul”, „Milostiva” și alte denumiri. O astfel de iconografie, care o zugrăvește de obicei pe Maria cu Pruncul Hristos în brațele sale, are origini străvechi, conform tradiției: Fecioara *Hodeghetria* sau „Călăuzitoarea”, de exemplu, se crede că are la bază o imagine realizată de Evanghelistul Luca. Mulți ortodocși se roagă Maicii Domnului când muncesc sau se află în călătorie: ea este binecuvântata *Panagia* sau „Preasfânta”, care veghează asupra lor și le vine în ajutor în clipele dificile ale vieții lor.

Biserica s-a străduit dintotdeauna, prin cântări, predici și texte catehetice, ca ortodocșii creștini să țină minte fundamentele dogmatice ale cultului închinat Maicii Domnului. Ea a jucat un rol central în taina Întrupării, fiind aleasă de Dumnezeu ca maică fecioară a Fiului Său, Iisus Hristos, conform profeției Vechiului Testament (în special Is. 7, 14). Nu a fost însă un proces pasiv; tradiția ortodoxă subliniază faptul că Maria a ales de bunăvoie să accepte acest rol când i-a răspuns Arhanghelului Gavriil, spunând: „Fie mie după cuvântul tău” (Lc. 1, 38). Icoanele, cântările și alte texte liturgice ortodoxe pun accent pe importanța Fecioarei în taina hristologică, chiar și când cheamă în ajutor puterea sa mijlocitoare și protectoare.

Așa cum vom vedea în cuprinsul acestei cărți, Maria, Maica Domnului, este o personalitate care are multe

dimensiuni. Ea este „Preasfânta” (*Panagia*) Fecioara, „A Doua Evă”, mijlocitoare și Maica Domnului (*Meter Theou*), fiind de asemenea și „Născătoare de Dumnezeu (*Theotokos*)”. O parte dintre aceste roluri s-au dezvoltat în conștiința creștină mai târziu decât altele: de exemplu, în timp ce Maria este frecvent numită „*Theotokos*” în texte care datează din secolul al IV-lea, epitetul său „Maica Domnului” nu a intrat în circulație decât începând cu secolul al IX-lea³. Textele liturgice folosesc multe nume, arătând constant că Maria întruchipează diferite aspecte ale intenției lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor. Unul dintre cele mai importante texte care se referă la Fecioara Maria este al său „Magnificat”, în care ea se roagă ca cei smeriți să fie înălțați, iar cei flămânzi să fie umpluți de bunătați (Lc. 1, 52-53). Maica Domnului vine în ajutorul tuturor, dar oferă în special nădejde creștinilor de rând, în special celor asupriți, care au mare nevoie de ajutor.

STRUCTURA CĂRȚII

Am decis să organizez această carte tematic, cu capitole ce se axează pe diferite aspecte ale locului Fecioarei Maria în tradiția ortodoxă, dar păstrând mereu atenția asupra dezvoltării lor istorice. Această carte este astfel

³ Vezi I. Kalavrezou, „When the Virgin Mary became *Meter Theou*”, în *Dumbarton Oaks Papers* 44 (1990), pp. 165-172.

împărțită în opt capitole, fără a mai lua în considerare Introducerea și Concluziile.

În Capitolul I, explorăm cele mai importante izvoare despre Maica Domnului, anume Scriptura creștină, care include Testamentul Vechi și cel Nou. Mare parte din reflecțiile care au ca subiect persoana Fecioarei Maria – oglindite în sărbătorile închinare ei, scrierile teologice și icoane – se întemeiază pe Biblie. Creștinismul ortodox a folosit dintotdeauna versiunea Vechiului Testament cunoscută cu numele de Septuaginta. Aceasta este o traducere grecească a Bibliei ebraice, iar creștinii o socotesc a fi inspirată de Duhul Sfânt. Se deosebește în anumite privințe de Biblia ebraică, dar este, probabil, textul pe care scriitorii Noului Testament l-au cunoscut și l-au folosit. Vechiul Testament a oferit fundamentul pentru modul în care au interpretat Întruparea, Pățimirea și Învierea lui Iisus Hristos, împreună cu rolul important al Fecioarei Maria în aceste evenimente.

Capitolul al II-lea, structurat pe fundamente scripturistice, examinează așa-numitele tradiții „apocrife” sau necanonice din jurul persoanei istorice a Maicii Domnului. Astfel de texte încep să apară în timpul secolului al II-lea și au continuat să fie redactate nu doar în greacă, ci și în multe alte limbi, de-a lungul perioadei medievale. Deși excluse din canonul biblic fiindcă nu erau formal asociate cu primii apostoli, o parte dintre aceste lucrări au fost acceptate în tradiția creștin-ortodoxă. Sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului (8 septembrie), de exemplu, are drept fundament un text din secolul al II-lea,

cu numele de *Protoevanghelia lui Iacov*, care relatează zămisirea, nașterea și logodirea cu Iosif. Praznicul Adormirii Maicii Domnului (15 august) urmează relatări ale morții și mutării sale la cer care încep să fie așternute în scris în secolul al V-lea. Astfel de izvoare au fost îmbrățișate de Biserica Ortodoxă atât pentru faptul că descriu aspecte din viața Maicii Domnului care nu au acoperire în Sfânta Scriptură, cât și fiindcă dau naștere și altor reflecții teologice asupra rolului său în taina Întrupării lui Hristos.

Capitolul al III-lea se axează asupra temei Fecioara Maria – „a Doua Evă”, care s-a dezvoltat în decursul secolului al II-lea. Această temă completează sau, dacă putem să folosim acest termen, o prevestește pe cea a lui Hristos – „al doilea Adam”, conform învățăturii Sfântului Irineu al Lyonului despre „recapitulare”. Folosind darul liberei voințe pentru a face mai degrabă ascultare, decât neascultare, Fecioara Maria a deschis calea restaurării harului în neamul omenesc și în creație; acest proces a fost împlinit atunci când Hristos S-a întrupat în pântecele ei „după chipul și după asemănarea lui Dumnezeu” (Fc. 1, 26).

În Capitolul al IV-lea, vorbim despre semnificația fecioriei Mariei, atât din punct de vedere moral, cât și teologic. Această temă are importanță atât în privința relațiilor istorice despre educarea și personalitatea Mariei, cât și în relație cu rolul ei ca Născătoare și Maica Domnului.

* În versiunea sinodală: „...după chipul și după asemănarea Noastră” [n.tr.].

Capitolul al V-lea discută locul Mariei, *Theotokos*, în învățătura hristologică, dezbătută și formal definită în secolul al V-lea d.Hr. Denumirea de *Theotokos* („Născătoare de Dumnezeu”) are importante implicații nu doar pentru Maria, ci și pentru Hristos, Care a fost recunoscut ca fiind atât Dumnezeu desăvârșit (ca Fiu al lui Dumnezeu), cât și om desăvârșit (ca Fiu al Mariei) – învățătură care va fi formulată drept dogma despre „cele două firi”, dumnezeiască și omenească.

În Capitolul al VI-lea, ne axăm asupra rolului Fecioarei Maria ca mijlocitoare și apărătoare a credincioșilor creștini. O bogăție de mărturii, atât textuale, cât și materiale, a supraviețuit din perioada medievală și modernă, adeverind continua prezență și mijlocire a Maicii Domnului în creație. Rolul mijlocitor al Maicii Domnului a devenit o trăsătură importantă a tradiției Bisericii și rămâne până astăzi.

Capitolul al VII-lea dezbate percepțiile moderne despre Maica Domnului, inclusiv concepția sofologilor ruși de la începutul secolului al XX-lea, potrivit căreia ea reprezintă un simbol important al principiului cosmic „feminin” în tradiția ortodoxă. De asemenea, în acest capitol vor fi abordate și contribuțiile unor teologi și cercetători precum Elizabeth Behr-Sigel, Vladimir Lossky, Mitropolitul Kallistos Ware și alții.

În sfârșit, în Capitolul al VIII-lea, analizăm asemănările și deosebirile care există între viziunea creștină răsăriteană și cea apuseană despre Maica Domnului. Variațiile în ceea ce privește dogma despre zămislirea

și mutarea sa la cer vor fi explicate aici; acestea au apărut, în parte, din diferitele concepții despre condiția umană și păcatul originar sau strămoșesc. Cu toate acestea, există punți pentru înțelegere reciprocă între ambele tradiții, de vreme ce ambele cinstesc curăția Mariei și caracterul său de mamă a lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Însă rămân anumite pietre de poticneală, în special bulele papale publicate în 1854 și 1950. Acest capitol va trata, de asemenea, posibilitatea unor discuții irenice între creștinism și celelalte două religii avramice, iudaismul și islamul, având ca subiect Fecioara Maria. Există deja semne că s-au făcut contacte în acest sens atât între credincioși, cât și între teologi din aceste trei tradiții religioase; în timp ce deosebirile fundamentale vor persista, se poate ajunge la o recunoaștere a expresiilor comune de manifestare a cinstirii Fecioarei Maria.

O concluzie scurtă reunește variatele teme care au fost explorate în această carte. Deși diferite aspecte care contribuie la învățătura ortodoxă despre Maica Domnului s-au dezvoltat oarecum în perioade diferite, tradiția bisericească le asimilează într-o modalitate coerentă. Imnuri, predici, icoane și relatări – cu toate zugrăvesc numeroasele aspecte ale Maicii Domnului, adesea simultan. Această realitate poate fi ilustrată de următorul scurt tropar sau *dogmatikon*, de la Vecernia mică, glasul I:

Nor al Luminii celei veșnice te-a numit proorocul pe tine, Fecioară; că, întru tine pogorându-Se Cuvântul Tatălui,

ca ploaia peste lână, și dintru tine răsărind, lumea a luminat și înșelăciunea a risipit Hristos, Dumnezeuul nostru. Ne rugăm, Preasfântă, nu înceta a-L ruga pe Acela cu stăruință pentru noi, cei ce te mărturisim pe tine cu adevărat Născătoare de Dumnezeu⁴.

DE CE ACEASTĂ CARTE?

Înainte de a începe acest scurt studiu despre Maica Domnului în tradiția ortodoxă, merită să ne întrebăm dacă chiar avem nevoie de el. Există deja mai multe cărți excelente pe acest subiect, incluzând în rândul lor cele scrise de George S. Gabriel, Sfântul Ioan Maximovici, Jaroslav Pelikan și Alexander Schmemmann⁵. Această carte este structurată pe temeliile așezate de aceste cărți. De asemenea este scrisă într-un stil menit a fi informativ și ușor de înțeles. Însă, spre deosebire de studiile anterioare ale scriitorilor creștin-ortodocși, cartea de față adoptă

⁴ În eng.: trad. Archimandrite Ephrem Lash la <http://www.anastasis.org.uk/satiec.htm> [*Octoihul sau Canoanele Maicii Domnului*, Editura Bunavestire, Bacău, 2002, p. 15, ușor modificat].

⁵ George S. Gabriel, *Mary. The Untrodden Portal of God* (Ridge-wood, NJ: Zephyr Publishing, ed. 2., 2005); Blessed Archbishop John Maximovitch, *The Orthodox Veneration of the Mother of God* (Platina, CA: St. Herman of Alaska Brotherhood, 1987); Jaroslav Pelikan, *Mary Through the Centuries: Her Place in the History of Culture* (New Haven, CT and London: Yale University Press, 1996); Alexander Schmemmann, *The Virgin Mary, Celebration of Faith*, 3 vol. (Crestwood, NY; St. Vladimir's Seminary Press, 2001).